

Att börja med nyläsning av Waldemar Svensson ger en bra grund för dagens folkpartister att förstå vad det är att våga tänka självständigt, liksom med vilket idédjup tidens modeströmningar behöver bemötas, skriver **Hans Bergström**, som under många år var chefredaktör för Nerikes Allehanda och Dagens Nyheter. Han var dessförinnan politisk assistent åt tre folkpartiledare, Gunnar Helén, Per Ahlmark och Ola Ullsten. Han är också docent i statsvetenskap och starkt engagerad i frågor kring utbildning och forskning. Han bor sedan 2003 i USA.

Frisinnet – ett arv att återvända till

Kan inte undgå att le när jag läser några rader ur Waldemar Svenssons programförklaring i första numret av Frisinnad Tidskrift (till en början med namnet "Väst-Sverige"):

"Utgivaren har startat utan garantier i tro på prenumeranterna och dessa får väl våga sina 2 kronor under motsvarande förutsättningar. Programmet överensstämmer med utgivarens politiska åskådning och den är ej färdig ännu – det gives alltså rum för utveckling och förbättring."

Jag har träffat Waldemar Svensson en enda gång. Men jag kan ändå höra hans inre röst – obändig, orädd, totalt grundad i inre reflexion – uttala orden. Här talar en sann demokrat och en helgjuten människa. Under 40 av de 80 år som Frisinnade Tidskrift utgetts var Waldemar ägare och utgivare.

Årsskiftet 1929-30, när tidskriften startade, var en ödesdiger tid. Några veckor tidigare, den 24 oktober 1929, skedde den stora börskraschen på Wall Street. Under den världskris som följde i ekonomierna kunde de tyska national-soci-

alisterna vända sin starkt nedåtgående valtrend till att bli Tysklands största parti 1932. I januari 1933 gavs Hitler makten i Tyskland. Följderna vet vi. Det är ingen tillfällighet att de som kan sin historia, däribland den amerikanske riksbankschefen Ben Shalom Bernanke, har gjort allt som står i deras makt för att under 2009 förhindra en upprepning av 1929 års sammanbrott. Populismen

ligger alltid och lurar på sin tid. Väl i känslorvall är den lätt att kidnappa av extremister och folkförare. Ondskan finns i män-

niskors rike. Den hålls tillbaka av en civilitet som ofta är tunn som fernissa, hela tiden behöver målas på för att inte flagna.

Även Sverige hade behov av kämpande och samtidigt strategiskt kloka demokrater. Våren 1933 kom kohandeln mellan socialdemokraterna och bondeförbundet – intressepolitiskt rå till sin karaktär (SAP fick en arbetslöshetsförsäkring i facklig regi mot att bondeförbundet fick statsstöd för böndernas ekonomi och föreningsrörelse) men

Vi var många som växte upp med ett Sverige där folkrorelsernas anda och rådhighet präglade kulturen.

på ett djupare plan stabiliserande i sin tid. Den 5 augusti 1934 gick Frisinnade Folkpartiet samman med Sveriges Liberala Parti, under det nygamla namnet Folkpartiet.

Frisinnad fem gånger större än liberaler

När vi säger, som alltid, att Folkpartiet bildades genom sammanslagning av liberaler och frisinnade ledes tanken till att det rörde sig om två jämnstora parter. Så var inte alls fallet. Tre riksdagsval hölls med frisinnade och liberaler åtskilda. De gick så här (antal röster, procent):

Frisinnade Folkpartiet

1924	1928	1932
224 212 (13,0)	303 995 (12,9)	250 336 (10,0)

Sveriges Liberala Parti

1924	1928	1932
74 378 (3,9)	70 820 (3,0)	45 462 (1,8)

De frisinnade var alltså mer än tre gånger så många som liberalerna 1924, mer än fyra gånger så många 1928 och mer än fem gånger så många 1932. Medan de "folkfrisinnade" var ett stort och över hela Sverige brett förankrat parti, var det liberala partiet litet och begränsat till de stora städerna. På ena sidan fanns "folkfrisinnet", på andra "redaktörsliberalismen". Även den senare rymde många imponerande gestalter, men den fanns knappast i folkdjupet.

En personlig bekännelse: Jag har alltid betraktat mig som närmast frisinnet, trots att jag inte kan tro på någon Gud. Hur kommer sig det? För mig är frisinnet något annat och mer än "kristna liberaler". Känslöförknippningar låter sig inte alltid förklaras, men vid eftertanke skulle jag nog ge två förklaringar:

Min uppväxt i folkrorelsetradition

Den ena har att göra med folkrorelsetraditionen. För min del utgörs den mest

av nykterhetsrörelsen, som jag växte upp med. I en by med 700 invånare i Klarälvdalen var 120 ungdomar med i SGU (Sveriges Godtemplares Ungdomsförbund). Hela min släkt, på båda sidor, var aktiv inom IOGT. Jag minns nykterhetsmiljön som glad. Den gav ungdomar utlopp för självrådighet. Det ordnades amatörteater, danskurser (med argumentet "de som super är de som är osäkra på sig själva"), cykelutflykter för att höra göken i ottan (under hejaropet "SGU – Sol, Glädje, Ungdom"), kurser i bokföring och modern konst. Självbildning var viktig, än mer i mina föräldrars generation där utbildning bortom folkskolan var ekonomiskt och praktiskt otänkbar.

När byns innevånare tyckte sig behöva två kilometers vägbelysning längs den vintertid alltför mörka landsvägen, fanns ingen tanke på att söka bidrag från kommun och stat. I kommunen fanns inga anställda, endast en kommunstyrelseordförande på halvtid. Man bildade en "belysningsförening", som samlade in pengar via auktioner, teater etc. En av mina morbröder, en folkleddare med förtroende, organiserade så att en man med spade placerades ut var femtionde meter. Hål grävdes. Likaså dike för kabel. Vägbelysningen kom upp i ett huj. Det var det projektet. Lite gnäll på myndigheter och inga skattepengar.

Från fotbollsklubben har jag rika minnen. Jag var vänsterytter. På somrarna kom ibland Bror Mellberg på besök – under namnet "den vilde jägaren" bronsmedaljör från VM i Rio 1950 och silvermedaljör från VM i Stockholm 1958. Vi pojkar samlades beundrande före träningen. Jag gick faktiskt i söndagsskola i Missionsförbundet, och fick stjärnor inklistrade i boken. Jag har också livliga minnen av antingen min mamma eller min pappa stå vid vägre- ▶

nen, väntades på skjuts till sammanträde med kommunfullmäktige, skolstyrelsen, barnavårdsnämnden, nykterhetsnämnden eller vad nu mötet gällde för dagen. Och så hade vi lokalredaktion hemma, genom vilken det lokala livet flödade, med rapporter från skidföreningarna och allt möjligt annat.

Jag får ibland höra att jag har blivit konservativ. I själva verket har jag i stigande grad reagerat på hur den växande elitistiska Allstatligheten förstör den anda av sund självrådighet som en gång bars av Folkrorelse-Sverige.

Allergisk mot Allstatlighet

Detta är min präglning, från en by i norra Värmland. Den är speciell men ändå allmän. Vi var många som växte upp med ett Sverige där folkrörelsernas anda och rådighet präglade kulturen. "Vanligt" folk kunde skapa civilitet, sträva efter bildning och ta tag i sina samhällen. Denna uppväxt har gjort mig allergisk mot paternalism, när den självsäkra "eliten" i huvudstaden med överlägsen min söker styra och ställa med folket ute i bygderna, ofta med intentionen att allt ska bli så rätt och rättvist för de mindre förstående. Jag får ibland höra att jag har blivit konservativ. I själva verket har jag i stigande grad reagerat på hur den växande elitistiska Allstatligheten förstör den anda av sund självrådighet som en gång bars av Folkrorelse-Sverige.

Frisinnad människosyn – medborgerligt självansvar

Det andra skälet till att jag alltid känt mig mest hemma med frisinnet handlar om människosynen. Frisinnet har haft en betydligt mer komplex, och därmed mer realistisk, bild av människans socialpsykologi. I "redaktörs-" och "docent"-liberalismen finns en tendens att se rätt mekaniskt på människan (jag skriver detta som både docent och

redaktör). "Rättvisa" åstadkoms med en viss ändring i ett socialförsäkringssystem. När vissa system upprättats eller ändrats, lämnas individernas livsperspektiv därhän.

Waldemar Svensson tänkte inte så. Hos honom är idéer och värden intimt sammanknippade med hur människorna lever

och vilka sammanhang som formar deras utsikter. Det är på längre sikt väsentligt, skriver Waldemar på ett ställe, "att värderingarna ansluter till livets realiteter". Jag återvänder ofta till boken *Politiska tankelinjer* från 1954. Det är en makalös bok, med ett i dag ofattbart tankedjup hos en person som samtidigt var vice partiordförande.

Waldemar Svensson tänkte hela tiden i dynamiska socialpsykologiska termer, inte i mekaniska socialstatsbegrepp. Hur lever människorna? I vilka naturliga sammanhang är de inordnade? Vilka värden och lärdomar bär dessa sammanhang? Vad föder de för utsikter och tankemönster? Vad ska vi tänka på när vi som politiker påverkar samhällsstrukturen, om vi vill främja vanor av medborgerligt självansvar? Frågor som dessa diskuteras ständigt och konkret.

Äganderättens betydelse

Ett litet exempel, från när Waldemar Svensson skriver om äganderätten: "Äganderätten har ett ideellt värde, och ägandets lycka är en realitet. Det berikar livet när unga människor strävar för en bosättning, när en lantbrukare planlägger driften på sin gård, när en arbetare bygger det egna hemmet så, som han själv vill, när en handlare sköter sin affär eller när en hantverkare ser sitt företag växa. Åt de flesta män-

niskor ger äganderätten en känsla av trygghet, självständighet och trivsel. Vill man i praktisk politik slå vakt om dessa värden, bör äganderätten skyddas och möjligheten att äga väsentliga ting utbredas. I stället för en av marxismen influerad politik, som gör allt flera egendomslösa, bör en sådan utveckling främjas, att ständigt större medborgarskikt kan bli ägare av sparkapital, av andelar i större företag, av egna hem, av jordbruk och andra småföretag. Det ger trygghet och trivsel, rakare ryggar och fullvärdigare medborgarskap."

När hördes senast en folkpartiledning tala med denna radikala och konkreta folkliga kraft om personligt ägande och sparande? När framträdde frisinna med detta slag av budskap? Varför har folkpartiet till synes övergett Anne Wibbles tankar om att så många som möjligt bör ha "en årslön på banken" för att bli mindre beroende av bidrag och myndigheter inför livets skiften?

Waldemar Svensson om tre dagsaktuella frågor

På motsvarande sätt finner man hos Waldemar Svensson andra analyser som är förbluffande relevanta i dag, av vad som skapar ungdomars tristess och frustration i det moderna samhället, om människans förhållande till naturen, om den nya informationsteknologin, etc. Om en framtid med datorer och mobiltelefoner, twitter och bloggar, U-tube och Facebook, iakttog Waldemar redan 1954: "Man behöver inte tvivla på att en ytterligare utvecklad teknik kommer att få stora indirekta verkningar. Vilka dessa blir beror emellertid mindre på förmedlingsinstrumenten än på det som skall förmedlas." Den träffande kommentaren, kärnfull

Waldemar Svensson tänkte hela tiden i dynamiska socialpsykologiska termer, inte i mekaniska socialstatsbegrepp.

som alltid, kom till med anledning av en entusiastisk framtidsvision från Televerkets generaldirektör 1953.

Jag måste få citera några meningar från Waldemar Svensson i tre dagsaktuella frågor, om sysselsättningen, om naturen som normkälla och om det flitigt använda ordet solidaritet.

"Efterhand som ett allt mindre antal människor bär sitt öde i egna händer, blir det ett i motsvarande grad större antal, vars trygghet förankras i statsmakternas löfte om full sysselsättning. Att den programpunkten hamnat i toppen på stormasten är i och för sig ett vittnesbörd om det politiska livets utarmning och det nuvarande samhällets problematik."

"Vår egen tid har visat, hur riskabelt det är för kultur och samhällsliv att endast knyta an till naturgrunden i och utanför människan. I den lägre naturen regleras kampen för tillvaron genom att djuren i sitt uppträdande rör sig inom fasta gränser. De är instinktsbundna och hormonstyrda. Därför duger de inte som föredöme för varelser med fri vilja. Mänskligt samhällsliv måste ha en rättsgrund och den kan vi inte hämta från den lägre naturen."

"Vidskepelsen omkring solidaritetsbegreppet har spritt sig ut över samhällslivets alla områden. Ändå borde ju den allra minsta eftertanke kunna säga vem som helst att solidariteten saknar varje spår av moraliskt egenvärde. Allt beror på vilket syfte man vill främja med sin sammanhållning. Tjuvar och rövare kan ha en högt utvecklad solidaritet inom gruppen, men därmed skapas ingen moralisk grundval för kassaskäppsprängning."

"Ett kollektiv har inget samvete", fastslår Waldemar Svensson. Det kan bara individer ha. Därför kan inte personligheten gömma sig bakom kollektivet. ►

Nog finns här frisinnade tankebanor och erfarenheter att knyta an till i dag, i stället för att per automatik falla in i synsätt, begrepp och reformspår hos socialister och gröna.

Jag skulle önska att frisinnade i dag aktivt återknöt till Waldemar Svensson, åter tog till sig hans analyser och framförallt började tänka på samhällsproblem i andra termer än de socialteknologiska. Detta behövs i hög grad i Sverige i dag, och inga har en bättre historisk grund för att göra det än de frisinnade.

Mitt intryck är att senare tiders frisinnade alltför osjälvständigt har accepterat den socialdemokratiska föreställningen att "solidaritet" är detsamma som mer stat och högre bidrag. Man vill vara "radikal och social" och låter andra definiera vad det ska innebära. En djupare socialpsykologisk analys av samhället och människorna skulle med all säkerhet leda till andra tanke- och handlingslinjer – inte minst i de för vår framtid så stora frågorna om grunden för frustrationen hos andra generationens invandrare, "multikulturalism" och "Atlantkulturens" värde.

Reflexioner i Waldemar Svensson-anda

Får jag som exempel på vad jag menar nämna en mycket öm tå: **u-landsbiståndet**. 1962 antogs den första stora biståndspropositionen av riksdagen. Där angavs en procentmålet, att det statliga biståndet skulle uppgå till en procent av bruttonationalprodukten. Men det gjordes också klart att linjen skulle vara "hjälp till självhjälp" och det långsiktiga målet att avveckla biståndet. Hjälp till självhjälp är något annat än perma-

Mitt intryck är att senare tiders frisinnade alltför osjälvständigt har accepterat den socialdemokratiska föreställningen att "solidaritet" är detsamma som mer stat och högre bidrag.

nent beroende. Men i dag, 50 år senare, är det helt omöjligt att på ett landsmöte med folkpartiet hävda linjen att biståndet borde avveck-

las. De frisinnade står upp allra starkast till försvar för biståndet som nästintill evigt. Detta trots att all erfarenhet under dessa 50 år säger att det inte finns något samband mellan ett lands utveckling och storleken på vårt bistånd. Och detta även trots att en analys i Waldemar Svenssons anda borde få oss att förstå att det är en befängd och farlig tanke att SIDA-byråkrater gör anspråk på att kunna bygga något land i Afrika, oavsett dess regering och folk.

För dem som vill fundera mer över föreställningen om biståndet kontra verkligheten, kan jag rekommendera en ny bok av den fantastiska kvinnliga ekonomen Dambisa Moyo från Zambia, med titeln "Dead Aid". Hon visar varför bistånd är förödande och varför det inte finns någon annan väg framåt för Afrika än att afrikanerna skärper sig och tar ansvar för sina egna samhällen.

Vi vet ju, när vi tänker efter, detta från vårt eget lands historia.

Får jag nämna en annan öm tå: **abortfrågan**. Här är det tyst inom frisinnat i dag. Kanske har man funnit sig i "fri abort" som en realitet som ligger. Jag har inte heller någon lösning, men det stör mig när radikalfeminister hurtfriskt och självklart beskriver fri abort som en fullständigt oproblematiserad feministisk rättighet. Trots allt finns det också en far med någonstans. Och det rör sig faktiskt om liv, där Lennart Nilssons bilder och senare års forskning visar att detta liv är mänskligt och rentav försett med medvetande redan innan det lämnat livmodern. Att kvinnan äger rätten att utan

Räkenskaper för Inköpta	
i räkning	165
nyssköpta	743 80
a räkning	472
"	276 75
"	43 89
"	201
Totalt 1902 44	

kommunalkassan 1930	
Barnmorskas utgifter	17 50
Dr.	10
Dr. Engfeldt	60
M. Larin	19 70
Revisorerna	12
Fusionsnämnden	60
L. Jönsson	5
Sjofartskostnader	211 50
Förädlingsnämndens kon	350
Barnmorskebyrå	480 20
Rayner Jakobson	78 15
Karlens skivare	46
Ligassens vasshand	86 15
Voldakt	125
Rayner Jakobson	25 60
M. Larin	12 20
Dr. Engfeldt	65
Kungl. Fusionsnämndens	3,477 48
Förädlingsnämnden	270 -
Barnmorskebyrå	17 50
Totalt 4,176 46	

1930, när det ännu inte fanns någon anställd i de mindre kommunerna, förde kommunalnämndens ordförande i Villstad kommun, Jönköpings län, själv kommunalkassans räkenskaper i denna lilla anteckningsbok på 8x14 centimeter med svarta vaxdukspärmar, inköpt för 50 öre. Av redovisningen att döma stod han själv för den utgiften.

vidare låta döda detta liv ter sig för mig som ett svårt etiskt dilemma. Liv står mot varianter av bekvämlighet. Utvägen är inte lätt, ty vi känner också de förfärliga sociala realiteterna av bakgårdsarbeter. Men det finns likväl mer att betänka i frågan än feministisk rätt. Det vanligaste argumentet för fri abort, att en människa måste vara önskad för att ha rätt att leva, är moraliskt förkastligt.

Den nya biologin ger nya djupinsikter och ställer även nya moraliska dilemman, vid livets början men även vid dess slut. Hur ska man våga individens rätt att bestämma över sitt eget liv och

lidande vid livets slut, mot det vidare samhällets oro för konsekvenserna av att ge individen redskapen för att själv bestämma? Svåra dilemman. Men frisinnets styrka är delvis att med reflexionsdjup, livserfarenhet och värdegrund bringa upp etiska dilemman.

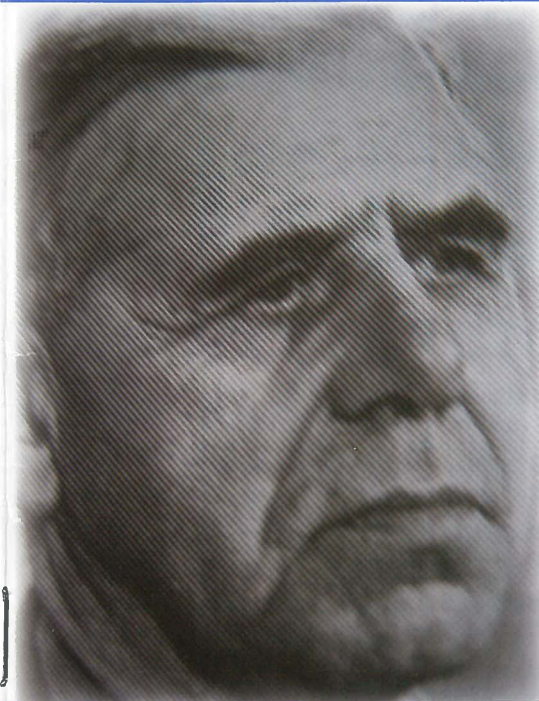
Jag tycker frisinnat borde visa mer självförtroende för sin egen tradition och värdegrund, i mindre grad böja sig för tidens trender i de kretsar som dominerar celebritetskultur, massmedier och den rödgröna vänstern. Ur sådana kretsar har på senare tid växt fram också en atomistisk, närmast libertariansk, syn

på individ och samhälle, enligt vilken varje försvar av upphovsrätt eller självförsvar från demokratin mot jihadister och andra av dess fiender avfärdas som kränkningar av individens integritet. En cynisk bloggmobbar som Alexander Bard har gjort folkpartiet till hemvist för en sådan plädering, men många debattörer uttrycker samma hållning. Frisinnet behövs åter som motvikt inom folkpartiet och den liberala rörelsen i Sverige.

Att börja med nyläsning av Waldemar Svensson ger en bra grund för svenska liberaler i dag att förstå vad det är att våga tänka självständigt, liksom med vilket idédjup tidens modeströmningar behöver bemötas.

Hans Bergström

Frisinnad Tidskrift

Frisinnad Tidskrift 80 år
Birgitta Nilsson

Året var 1930
Anders Johnson

Frisinnet
– ett arv
att återvända till
Hans Bergström

Grundad 1930

Nr 1

2010